
MOJ PUT DO NJEGOŠA

Dimitrije Popović

My approach to Njegoš and his work expressed through the visual and literary medium is based on the concept in which human is seen as a tragic creature. Microcosm and Macrocosm infuse to the extent to which a man, therefore his torch, thought, idea, his creation is able to discover that interfusion, striving to know the unknowable, to know one's own being as "the greatest secret of all".

Kada govorim o Njegošu ne mogu zaobići jednu činjenicu koja se odnosi na vrijeme moga djetinjstva. Sa prozora moje rodne kuće na Cetinju jasno se vidi impozantna planina Lovćen s Jezerskim vrhom i Njegoševim grobom na njemu. Moja svijest o pjesniku bila je inicirana tim mjestom njegovog vječnog počinka puno prije od onoga što sam o Njegošu učio iz programa školskih lektira. Slušao sam u djetinjstvu da je „vladika Rade bio najljepši i najmudriji čovjek svoga doba“, da je umro mlad od tuberkuloze i da je za mjesto svoga groba odabrao vrh planine. To je pobuđivalo moja razmišljanja i provociralo maštu, ne bez neke pesimističke simbolike i metafizičkog značenja. Kao što vladčin grob dominira nad Cetinjem, tako, činilo mi se, i smrt dominira nad životom. Život je u njenoj vlasti. U smrti pjesnik i planina su sjedinjeni. Poistovječeni. Blejkovski kazano pjesnikovim grobom vjenčaju se nebo i zemlja. U olujnim

danima praćenim munjama i gromovima, gledajući nebo nad Lovćenom, činilo mi se kako se visoko, iznad pjesnikovog groba bije nebeski boj iz „Luče mikrokozma“. Činilo mi se da se nebeske vojske sukobljavaju, sudaraju se i ruše vasijski svjetovi. Pjesnikovim grobom uspostavlja se mitska vertikala kojom se pozicioniraju dva svijeta-nebeski, gdje je „vječno biće sa začetjem“ i zemaljski kao „gnjezdilište ljudske nesreće“.

U tom zemaljskom svijetu „luča maloga svijeta“ čovjek, živi svu svoju egzistencijalnu dramu. Živi sva protivurječja svoga bića.

Njegoš je rođen kao pjesnik, sticajem okolnosti postao je vladika. Ono što dominira njegovim djelom jest tragično osjećanje života. Možda je jedna od simbolički najpotresnijih slika ona kada je pjesnik u posljednjoj godini svoga života boraveći u Napulju posjetio Vezuv. Kada je u toplom ambijentu osunčanog mediteranskog pejzaža stajao nad ugašenim kraterom vulkana kao nad golemom rakom svijeta. Jesu li se tada u Njegoševom biću rimovala misli o opštoj smrti kada su od erupcije vulkana tragično stradali Pompeji i Herkulanum, s onom nadolazećom smrti koja je u pjesniku ugasila kreativni vulkan njegovog pjesništva i koja će nakon vladčinog posjeta Italiji pokositi njegov život, na Cetinju, u Biljardi 19. oktobra 1851. u 10 sati ujutro.

Kao svako umjetničko djelo tako je i Njegoševo djelo otvorena forma. Stoga je analitički pristup njegovom djelu zavisao od kompleksnosti toga djela. U tom smislu pristup „Luči mikrokozma“ je višeznačan - teološki, filozofski, metafizički, mistični, estetski, znanstveni...

Moj pristup Njegošu odnosno njegovom djelu izražen kroz likovni i literarni medij zasniva se na konceptu u kojem se čovjek sagledava kao tragično biće. Mikrokozam i makrokozam se prožimaju u onoj mjeri u kojoj je čovjek, dakle njegova luča, misao, ideja, odnosno kreacija sposobna da otkriva tu prožetost

težeći spoznaji nespoznatljivog, spoznaji samoga sebe kao „tajne najviše“.

Premda nam „Luča mikrokozma“ kao alegorijsko-mistični spjev govori o pobuni Sotone protiv Boga te da je čovjek u toj pobuni stao na strani Sotone i da je, iako se pokajao, za kaznu progнан na zemaljski „šar“, sva se ta pjesnička drama trojstva Bog - Sotona - Čovjek projicira u polje ljudske svijesti. Čovjek kao „zlo sjeme Adamovo“ kako bi rekao Dante, ispašta svoj grijeh na zemlji. U zemaljskoj egzistenciji traži smisao svoga postojanja iako se sjeća svoje prve slave. On ima svijest o svojoj ništavnosti, on je „iskra u smrtnoj prašini“, on je „luča tamom obuzeta“. Ove bi stihove bez sumnje potpisali i Sartr, i Kami, i Sioran. Ali svijest o vlastitoj ništavnosti nije negacija bića. Naprotiv, ona je oblik njegove afirmacije. Jer kroz tragičnu svijest o sebi i svom postojanju čovjek traži smisao toga postojanja. Teži spoznaji onoga nespoznatljivoga. Ako izdvojimo iz konteksta sižea „Gorskog vijenca“ stih „Neka bude što biti ne može“, onda se ostvarenje nemogućeg ovaploćuje upravo u stvaralaštvu ljudskom, u ideji o nespoznatljivom, ideji kojom se inicira i prodire u stvarnost onostranog. Što se ne ostvaruje u stvarnosti zbiljskog svijeta ostvaruje se u imaginarnoj stvarnosti umjetničkog djela. Čovjek je smrtno biće, ali nadživljava smrt vlastitim djelom.

Njogoš je u životu bio određen profanim i mističnim. Duboko je proživljavao svoje intimno raspeće. Bio je gotovo podjednako u vlasti svoga anđela i svoga demona. Više u vlasti ovog drugog zato što je bio pjesnik. Njogošev čovjek je bodlerovski kazano onaj koji posjeduje dvije „simultane težnje“ jedna ka Bogu a druga ka Sotoni. Ono što smatram posebno lijepim u poetsko misaonom smislu u Njogoševoj „Luči mikrokozma“ jest njena dijalektička dinamika što je i bilo posebno inspirativno za koncipiranje mnogih mojih kompozicija

posvećenih ovom spjevu. To čudesno jedinstvo suprotnosti posebno dolazi do izražaja kada se sagledava onaj humanistički aspekt „Luče mikrokozma“. Jedan od najzanimljivijih stihova u tom smislu jest onaj u kojem pjesnik govori o čovjeku u „kome je jedan hram vzdignut, zla obitelj tuge i žalosti“, te da ga oni, drugi, koji su najsretniji stvaraju „radi smrtne tužne armonije“.

Čovjek je određen nesrećom kao usudom. Ne samo u smislu fizičkog stradavanja u bolnoj zemaljskoj egzistenciji nego je ozračen i označen onim „duhovnim oblikom svjetlosti“ što istovremeno predstavlja i milost i kaznu. Smisao i značenje stihova navedene pjesme simbolično su pretvoreni u modernu skulptorsku formu. Duša je besmrtna, tijelo je u vlasti „mračne vladalice“. Neoplatonistički koncept odnosa duše i tijela, ta „borba neprestana“ posebno je poticajno izvorište za transpozicije literarnog izraza u likovni medij. Uopšte kazano pred umjetnika se postavlja zanimljiv kvalitativan problem kako na primjer značenje jedne pjesme pretvoriti u konkretan likovni oblik. Njegoševa pjesma „Crnogorac svemogućem Bogu“ iz zbirke „Pustinjak cetinjski“ poslužila je kao poetski „predložak“ za moju skulpturu „U slavu Njegoševe misli“ Moderna likovna skulptorska forma simbolički izražava značenje stihova. Ciklus slika, crteža i objekata naslovljen „Misterijum Luče mikrokozma“ (Dimitrije Popović, „Misterijum Luče mikrokozma“, Skaner studio, Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, Zagreb, 2011.) na likovan način artikuliše simboliku Njegoševog spjeva, kroz dinamičnost figurativnih i apstraktnih elemenata - tijela i prostora, svjetlosti i mraka, linije i plohe, forme i znaka.

U pripovjetci „Luča Njegoševe noći“ (Dimitrije Popović, „Luča Njegoševe noći“, Skaner studio, Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, Zagreb, 2012.) kroz opis noćne predstave

ambijentalnog teatra što se događa u neposrednoj blizini Biljarde, kroz alegorijske scene govorim o pjesniku i njegovom mističnom spjevu.

Takođe svjetlosna instalacija na Jezerskom vrhu naslovljena „Njegoševa mistična delta“ upotrebom laserskih snopova usmjerenih prema nebu upućuju na značenje svjetlosti u Njegoševom koncipiranju kosmogonije, odnosno svjetlosti kao kreativnog principa.

Posebnu cjelinu omaža Njegošu čini ciklus radova inspirisan pjesmom „Paris i Helena“ poznatijom pod nazivom „Noć skuplja vijeka“. Erotičnost i senzualnost ove ljubavne pjesme moju su pažnju usmjerili na izražajnost ženskog tijela, jer upravo sva suptilnost i ljepota pjesnikovih metafora upućuje na „uzavrelu“ tjelesnost snažno prožetu spolnom strašću. Stvarnost i snovitost prizora u jednoj noći ljubavnog iskustva koji kroz san dobija još veću uvjerljivost, jer se putenost oslobađa do paroksizma naslade, čini da iskustvo jedne noći za ljubavnika više vrijedi od jednoga vijeka.

Pjesnik osjeća svim svojim bićem, svom tjelesnošću, svu ekstatičnost sladostrašća u iskustvu „slivenih“ ljubavnika, „Što je nebo zemlji dalo, na usne joj stah sisati...“

Strast se izražava tijelom. Vlažnim i toplim tijelima ljubavnika. Tako se u kompozicijama ovoga ciklusa tehnika akvarela koristi kao likovni ekvivalent erotskog fluida protagonista. Lice ljubavnice nije prikazano, ne zato što ga pjesnik nije opisao u pjesmi, nego zato što je upravo nago tijelo najizražajnije lice erotizma. Do koje je mjere pjesnik prožet i zanesen strašću prema ženi, tom „sovršenstvu tvorenija božijeg“, izražava stih koji u ljepotu čulnog iskustva unosi drhtaj, „slatki nemir“ tijela kada ljubavnik u stihu vapi „Ustav, Luno bijela kola, produži mi čase mile...“ On, pjesnik, zna da se ne može zausstaviti nezaustavljivo, zna da će strast nestati, da će iskustvo

puti ostati u sjećanju kao san. Zato intenzitet tjelesnog izraza na slikama ovoga ciklusa uz erotsku strast sugerira žal zbog prolaznog i u kompozicijama naslade puti unosi grč i sjenku melanholije.

Ovaj prigodni kratki osvrt na lik i stvaralaštvo Petra II Petrovića Njegoša naznačuje u fragmentima koliko je inspirativnost pjesnikovog djela izazovna i poticajna, odnosno aktuelna za moderan senzibilitet i savremeno promišljanje. Na kraju ostaje konstatacija: ako je „Čojek čojku tajna najviša“ onda Njegoš ostaje nikad do kraja otkrivena tajna. Izuzetna pjesnička osobnost dostojna najvišeg poštovanja i iskrenog divljenja.